

Mahatma Gandhi

Mamlakat KODIROVA ¹

Karshi State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received August 2022

Received in revised form

20 August 2022

Accepted 25 September 2022

Available online

25 October 2022

Keywords:

gandism, philosophy,
principles, Vedanta, belief,
idealist, utopia, homeland,
independence.

Mahatma Gandhi

Kalit so'zlar:

gandizm, falsafa, prinsiplar,
Vedanta, e'tiqod, idealist,
utopiya, vatan, mustaqillik.

Махатма Ганди

Ключевые слова:

гандизм, философия,
принципы, Веданта, вера,
идеалист, утопия, родина,
независимость.

ABSTRACT

This article is about Mahatma Gandhi who was one of the founders of the Indian national liberation movement.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss9/S-pp43-46>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

ANNOTATSIYA

Bu maqola Hindiston milliy ozodlik harakatining asoschilaridan biri bo'lgan Mahatma Gandhi haqida boradi.

АННОТАЦИЯ

Это статья рассказывает о Махатме Ганди, одном из основателей Индийского национально-освободительного движения.

Mahatma Gandhi buyuk mutafakkir va davlat arbobi bo'lib Hindiston xalqi tarixida yorqin iz qoldirgan ulkan iste'dod sohibidir. Milliy kongressning g'oyasi Mahatma Gandhi nomi bilan bog'liq bo'lgan gandizmdir. Gandizmning asosiy prinsiplari mustamlakachilik zulmiga qarshi, milliy mustaqillikni qo'lga kiritishga qaratilgan bo'lib xalqni kurashga ko'tarishga

¹ Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Department of History of Uzbekistan, Karshi State University

yordam berdi. Mahatma Gandi xalqni mustaqillikka qarshi kurashga ruhlantirdi, lekin kurashning revolyutsion formalarini rad etdi.

Hindiston xalqi millati tiliga qarab juda ko'p guruhlariga bo'lingan hamda turli diniy oqimlar mavjud bo'lgan qurolsiz xalq edi. Ana shu xalqning Angliyaning bosqinchilik harakatiga qarshi kurashgan fidokor insoni, ya'ni hind xalqining dohiysi edi.

Mahatma Gandi Hindistondagi turli sinflarning bosqinchilarga qarshi kurashiga rahbarlik va yetakchilik qildi.

Gandi o'z vatanining milliy ozodligi uchungina emas, balki butun Hindiston xalqini ozodlikka olib chiqishga va ularning huquqlarini o'rnatishga harakat qildi.

Hindlar uni "Mahatma" (buyuk qalb) deyishadi. Gandi xalqini sevgan haqiqatparvar chinakam fidoyi inson edi. U hamisha "Men Hindistonning oddiy bir xizmatkoriman – Men nafaqat hind xalqiga balki butun insoniyatga xizmat qilayapman", der edi. Gandining dunyoqarashi dinga asoslangan edi. Uning dinga chuqur e'tiqod qilganligi uning tashqi qiyofasida ham, ibodat qilishida ham, namoz o'qishida, ro'za tutishida, parhezida butun dunyoqarashining ichki mohiyatida o'z ifodasini topgan. U hamisha hamma nutqlarida Xudoga murojaat qilgan.

Gandi 1869-yil 2-oktabrda Hindistonning Parbanda shahrida Gujorat knyazligining amaldori oilasida dunyoga keladi.

Mahatma Gandi haqida hind faylasufi D.Datta ilmiy asar yaratgan. U shunday deb yozadi: "Gandi o'sgan o'lkada jaynistlar, musulmonlar, otashparastlar va boshqa ko'plab dinlarga mansub kishilar istiqomat qiladi.

Bularning orasida Gandi otasining do'stlari ham bor di, ular diniy mavzularda suhbat va muzokaralar o'tkazar edilar. Kichkina Gandi bu suhbatlarni tinglab ulg'ayadi. Gandining eng sevimli joyi otasining kutubxonasi edi. U bu kutubxonadan "Ramayana", "Bxagatvita", "Manu qonunlari" deb nomlangan qadimiy kitoblarni jonu dili bilan o'qir va shu kitoblarni o'qish asosida yoshligidanoq dinlar haqida ozmi-kopmi tasavvurga ega edi. Mahatma Gandining otasi Katxiavaraning turli shtatlarida vazir bo'lib xizmat qilgan. Uning onasi ham dinga e'tiqodi baland bo'lgan. Gandilarning oilasida diniy an'ana va urflarga juda qattiq amal qilingan. Mana shunday tarbiya Gandiga ta'sir qilgan va shu ruhda kamol topishiga zamin yaratilgan. Gandi Angliyadagi yuksak e'tiborli yuridik maktabni tamomlaydi va 1893-yilgacha Bombeyda advokatlik qiladi. Gandi 1893-1914-yillarda Janubiy Afrikaning Natal shahridagi hind savdo firmasida yurist-konsul bo'lib xizmat qiladi. Bu yerdagi hayoti davrida milliy mustamlaka zulmiga guvoh bo'ladi. Bechora xalqning erki o'z qo'lida emasligini ko'rib achinadi va o'zining ijtimoiy siyosiy faoliyatini shu yerdan boshladi. O'sha paytda janubiy Afrika va Natal Angliyaning mustamlakasi edi. Natalda olmos konlari, ko'mir shaxtalari, oltin konlari va shakarqamish plantatsiyalari juda ko'p va katta edi, ushbu plantatsiya va konlarga Hindistondan yollab kelingan kambag'al dehqonlar och-nochor, arzimagan haq evaziga ishlar, ko'plari ochlikdan, qiyinchilikdan o'lib ketar, hech kim ular haqida o'ylamas edi. Mana shunday sharoitda hind savdogarlari savdo-sotiqqa faol qatnasha boshladi va Yevropa savdogarlariga raqobat qilib, ularning raqobatchisiga aylandilar. Janubiy Afrikaning irqchi ma'murlari bu yerdagi barcha osiyoliklarning huquqini cheklab qo'ygan edilar. Hindlar maxsus joylarda yashar, katta poyezd va avtobuslarda yurishi mumkin emas edi. Ularning maktablarda o'qishi ham cheklab qo'yilgan edi. Gandi ana shunday jabr-zulmlarni o'z ko'zi bilan ko'rdi. U mana shunday xo'rliklarga qarshi 22 yil kurash olib bordi. U janubiy Afrikada Satyagraha (qurol ishlatmasdan qarshilik ko'rsatish) taktikasini ishlab chiqadi.

U xalq ommasini irqchilarga qarshi namoyishlar o'tkazish, talabnomalar yozishga jalb qiladi. Gandi 1915-yilda Hindistonga qaytib keladi va hind burjua partiyasi Milliy congress ishlariga faol qatnashadi.

1917-1918-yillardan boshlab hind xalqining milliy ozodlik harakatida ishtirok eta boshlaydi. O`sha paytda birinchi jahon urushi tufayli hind mehnatkashlarining ahvoli juda og`irlashgan va ingliz mustamlakachilariga qarshi ommaviy harakat avj olgan edi. Angliya Hindistonga mustaqillik berishni istamadi va mustaqillik berishdan bosh tortdi. Gandi mustaqillikka osongina erishilmasligini tushunib, bu yo`lda xalq ommasiga tayanish zarurligini tushundi. Gandi va uning safdoshlari qishloq va shaharlarda xalqni mustaqilik uchun kurashga da`vat etdi.

Gandi Hindiston mustaqillikka erishgunga qadar milliy ozodlik harakatining buyuk rahbarlaridan biri edi. U hindlar bilan musulmonlar birligi xalqlar do'stligi tarafdori edi. Gandi "Hind svaradps" ("Hind mustaqilligi") kitobini yozib, unda ingliz mustamlakachilarini va ular olib borayotgan siyosatni qoralaydi. Gandining fikrlari ingliz mustamlakachilariga qarshi qaratilgan edi.

Javoharlal Neru Gandi qiyofasini, uning fazilat va kamchiliklarini koʻrsatib, unga aniq taʼrif bergan edi: “Gandi buyuk dehqon, u narsalarga dehqon koʻzi bilan qaraydi, hayotning baʼzi tomonlariga dehqonga xoslik bilan qaraydi. Ammo Hindiston – dehqonlar mamlakatidir. Gandi esa oʻz Hindistonini yaxshi biladi hamda uning eng mayda harakati xususida fikr yuritadi, holatni aniq baholaydi va zarur boʻlgan paytda harakat qilish qobiliyatiga ega.”

XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida Hindiston ma'naviy hayotida din muhim rol o'ynaydi. Qashshoq qiynalgan xalq dindand najot qidiradi.

Milliy ozodlik kurashi rahbarlari mustamlaka hukmronligiga qarshi kurashish uchun dindan milliy birlik vositasi sifatida foydalanadilar. Ezilgan xalqqa chin dildan achinib ko'pgina vatanparvarlar qadimiy diniy an'analaridan foydalandilar. Mahatma Gandi ham ana shunday arboblarning jumlasiga kirar edi. Gandi dunyoqarashining shakllanishida Vedanta buddizm va jayнизм singari Hindistonda qadim vaqtlarda shakllangan falsafiy diniy ta'limot katta ta'sir qildi. Gandi o'zining "Mening hayotim" nomli kitobida o'sha davrda yashagan 3 (uch) nafar shaxs uning hayotiga katta ta'sir qilganini aytadi.

Bular Raychandbxay, Lev Tolstoy va Raskinlardir (Djon Raskin (1819-1900) – ingliz olimi, san’at nazariyotchisi. U o’z asarlarida romantizm mavqeida turib kapitalistik sivilizatsiyani tanqid qilgan edi. Raskin kishilarni “din va go’zallik ruhida” estetik va axloqiy tarbiyalash tufayli ijtimoiy adolatsizlikdan xalos bo’lish mumkin deb o’ylar edi, deb yozadi.

Tolstoyning “Xudo dargohi bizning ichimizda” nomli kitobi meni o`ziga jalb etadi, bu kitob menga bir umrlik ta`sir qildi, deb, Gandi o`zini Lev Tolstoyning shogirdi hisoblagan. Gandiga birinchi rus burjua demokratik revolyutsiyasi ta`sir ko`rsatgan. Gandi falsafiy qarashlarining umumiy asosini diniy e`tiqodlar tashkil etadi. Gandi din bilan siyosatni bir-biri bilan chambarchas bog`liq deydi. Gandi izchil falsafiy sistema yaratmagan. U o`zining ijtimoiy-siyosiy qarashlarini asoslash uchun qadimgi diniy falsafiy ta`limotdan foydalandi. Shuning uchun u “abadiy harakatlarni amalga oshirishgagina intilmoqdaman” degan edi. U Hindistondagi turli diniy e`tiqodli kishilarni ozodlik harakatiga jalb etishga harakat qildi. Falsafaning bosh masalasi – tafakkurning borliqqa bo`lgan munosabati masalasini ob`yektiv idealism (Vedanta) ruhida talqin etadi. Uningcha xudo – birlamchi, u kishi ongidan tashqarida yashaydi, deydi. Mening tasavvurimda xudo – haqiqat va muhabbatdir deydi Gandi, uning tasavvurida tabiat ilohiy mohiyatning tashqi ko`rinishidir, olamning birligini u xudoga bog`lab qo`yadi.

Gandi dunyoqarashida metafizika ustunlik qiladi, uning faoliyatida axloqiy tamoyillarni targ'ib qilish alohida o'rin tutadi. Bu masalalarni ham talqin etishda u idealistik va metafizik mavqeda edi. U kuch ishlatmaslik, zo'ravonlik qilmaslik qahramonlarning zo'r va jasur qurolidir degan edi.

Gandi insonlarni sevar, ular bilan birga azob va g'am chekar edi. Gandining qarashlari Hindiston milliy burjuaziyasining mustamlaka zulmiga qarshi kurashdagi va milliy ozodlik harakatiga rahbarlik qilish uchun xizmat qildi.

Gandi doimo haqiqat – xudo, xudo esa haqiqatdir, der edi. Gandi sofdilligi, beg'arazligi va insonparvarligi bilan oddiy xalq orasida katta hurmatga sazobor bo'ldi.

Gandi xalqni ozodlikka jalb qilmasdan turib, Hindistonni ozod qilib bo'lmasligini tushunar edi. Gandi ingliz bosqinchilarining mustamlakachilik siyosatini hind xalqining baxtsizligi deb bilgan. Gandi taraqqiyotning ilmiy istiqbolini to'g'ri tushuna olmagan. U boylar o'z boyligini xalqqa berishi kerak deb tushungan. Javoharlal Neru Gandi haqida shunday deb yozgan edi: "U – butun Hindistonning yorqin vakili va juda ko'p jafo topgan mamlakat ruhining ifodasidir, hatto Hindistonning kamchiligi uning kamchiligidir."

Gandini jamiyatning asosiy qismini tashkil etadigan dehqonlarning ahvoli tashvishga solar edi. U knyazlarning dabdabali hayoti, dehqonlarning qashshoqligi o'rtasidagi farq bu renta shaklida to'xtovsiz olinadigan soliqlar, majburiy hadyalar, qishloqlarning o'ta ko'rimsizligi, tozalikka umuman e'tibor berilmasligi, hunarmandchilikning juda pasayib ketishi, madaniy ob'yektlarning yo'qligi Gandining noroziligini yanada oshirardi.

Gandi mashinadan foydalanish ishsizlikni vujudga keltiradi, hunarmandchilikning pasayishiga olib keladi, bu esa millionlab kishini ishsiz qoldiradi, har bir fabrika qishloq uchun, odamlar uchun xavf hisoblanadi, deb hisoblagan. Gandi "zamonaviy sivilizatsiya"ni inkor etgan. U mana shu mashinalar Hindistonni vayron qildi, Manchester juda ko'p yomonlik olib keldi, shu tufayli hind hunarmandchiligi o'ldi, degan edi Gandi. Uning bu fikrlari ingliz bosqinchilariga qaratilgan edi. Gandining tarixiy milliy an'analarga sodiqligi, xalqning urf-odatlarini yaxshi bilganligi va ulardan ustalik bilan foydalana olishi, dehqonlarning tengligi t'g'risidagi utopik g'oyasi va quroldan foydalanmay qarshilik ko'rsatish usuli – uning qo'lida foydali qurol bo'ldi. Gandi milliy ozodlik harakatiga boshchilik qilib turgan milliy burjuaziya bilan mahkam aloqada edi. Gandi bilan milliy Kongressning burjua rahbarlari o'rtasida 30 yillik siyosiy ittifoq yuzaga kelishiga sabab bo'ldi. Bu rahbarlar butun hokimiyatni qo'lga olish uchun xorijiy hokimlarni chetlashtirishga intildilar.

Gandizm – hind xalqining milliy ozodlik kurashi jarayonida Mahatma Gandi tomonidan ilgari surilgan siyosiy, axloqiy, falsafiy konsepsiyalar majmuasi bo'lib, u hindlarning milliy ongidagi Britaniya imperialistlari hukmronligiga qarshi mustaqillik uchun kurashi bo'lgan.

Gandi "payg'ambarsimon" arbob edi, u insonparvarlik g'oyalarini targ'ib qilar, siyosiy masalalarni ham diniy masalalarga bo'ysundirib ish tutar edi. O'z vatanida Mahatma Gandi mashhur siyosiy arbob, kambag'allarning g'amxo'ri sifatida tanildi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Правда", 1969-yil 30-sentabr.
2. Mahatma Gandhi "Economic and industrial life". 54-55 betlar.
3. "Hindiston" jurnali. Moskva, 1969 yil 2 (12)-soni.
4. M.K.Gandhi "Young India", 1924-26.
5. Mahatma Gandhi "Mening hayotim" kitobiga prof. R.A.Ulyanovskiy yozgan so'zboshi. Moskva, "Nauka" 1969 yil, 4-bet.